

Némely uráli nyelvek állítólagos tárgyragjairól

Honti László

Károli Gáspár Református Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék

The ancient suffixes of the accusative in the Uralic family of languages were **-m* and **-t*, but the literature says that, in some Uralic languages, other case markers can also signal the direct object of the sentence. Two of these are widely known:

- the separative–ablative suffix **-ta/*-tä* of a Uralic/Finno-Ugric origin that assumed a partitive function in Early Proto-Finnic and that still survives as such in Finnic and Saami, marking (partial or full) direct object, too; and
- Hungarian inessive *-ban/-ben* and elative *-ból/-ből*, also able to mark partial direct object.

These two cases are amply discussed in the literature, so it is not worth going into details about them here. I only describe cases that are hardly known and more or less lack a historical explanation or an account of their emergence. The following three instances will be discussed:

1. Mordvinic inessive “object”: Nominals with an inessive suffix (E *-so*, *-se*, M *-sa*) or with a postposition of inessive function (E *ejse*, M *es*) only have an “object” function, especially in Erzya, if it is to be emphasised that the action denoted by the verb does not involve the whole of the object affected by that action.

2. Zyryan dative “object”: In Northern Zyryan dialects, along with the accusative suffixes *-es* and *-se*, another ending is also used to identify objects in a restricted sense and as a surviving archaism: *-le/-le/-lij/-li*. Researchers usually claim that this *-lij* etc. is the dative marker. The origin of this suffix is a complex issue, partly due to the fact that it can also be attached to a noun or pronoun having a subject role. The key to its emergence and function is Permic **-i/*-j*, also known in Permic languages as a suffix with an identifying function: Proto-Permic illative **-lik/*-lik* > **-lij* > Zyryan dative *-lij*, with a double role: the **l* had a locative function, while the **k*, more specifically, had a lative one; after the **-k* was lost, the identifying function got fixed as a reminiscence of the vocalic element, and reference to the local relationship survived as a functional trace of the lost lative suffix. In other words, a polysemous Zyryan *-lij* morpheme emerged:

Proto-Permic illative **-lik/*-lik* > **-lij* ↙
Zyryan *-lij* dative suffix
Zyryan *-lij* particle

Nyelvtudományi Közlemények 117: 7–28.

DOI: 10.15776/NyK.2021.117.1

3. Ob-Ugric instrumental “object”: The undergoer of an action can be signalled by the instrumental suffix in both active and passive sentences. The beneficiary of the action, for the sake of whom/what the action takes place, is the direct object of the sentence (with an accusative or a nominative ending). The function of this construction is to express a situation in which an instrument, signalled by the instrumental, is alienated from the agent to the benefit of the patient.

The Mordvinic inessive-marked, the Zyryan dative-marked, and the Ob-Ugric instrumental-marked nouns do not represent the direct object of the sentence: rather, they stand for the undergoer of the action, that is, an adverbial modifier in the sentence.

Keywords: Uralic, Mordvinic, Zyryan, Khanty, Mansi, morphology, accusative, local cases, instrumental, syntax

Kulcsszavak: uráli, mordvin, zürjén, osztják, vogul, morfológia, akkuzatívusz, lokáliszi esetek, insztrumentális, szintaxis

0. Bevezetés¹

Jelen írásom része egy nagyobb vállalkozásnak, amelyben monográfiaszerűen kívánom tárgyalni nyelvcsaládunk ősi akkuzatívuszragjait, vagyis az **-m-et* és a **-t-t*. Következésképpen e tanulmányom – ha úgy tetszik – csak holmi melléktermék. Ez alkalommal jobbára csak kevésbé ismert problémákat boncolgatok.

Az ebbe a körbe tartozó, tárgyjelölésre is szolgáló jól ismert jelenségekből tudtommal kettő van:

– az uráli–finnugor eredetű **-ta/*-tä* szeparatívusz–ablatívusz ragja, amely a korai ősfinnben partitívuszi funkcióra is szert tett, és amely ekként ma a finnségiben és a lappban létezik (ld. erről pl. E. Ikonen 1972, 1973), és a (részleges vagy teljes) tárgyat is jelölheti,

– a magyar inesszívuszi *-ban/-ben* és az elatívuszi *-ból/-ből* rag (erről ld. pl. Berrár 1967a: 436, Horváth 2003/2005: 440, vö. még Korompay 1992: 388), ez a részleges tárgyat is jelölheti.

¹ Az uráli nyelvek nyelvjárási rövidítéseit az UEW meghonosította eljárás szerint közlöm. Az általam felhasznált szakirodalmi tételek eléggé eltérő módon közlik az egyes nyelvek hangállományának betűjeleit, ezért – ahol lehetséges volt – igyekeztem egységesíteni a hagyományos finnugrisztikai írásmódnak megfelelően az esetleges zavarokat elkerülendő. A cirillbetűs példamondatokat változatlan formában közlöm, legtöbbször az egyes példaszókat is.

Ezt a kettőt bőségesen tárgyalja a szakirodalom, ezért ezekről itt nem érdemes szólnom. Csak azokkal foglalkozom, amelyek alig ismertek és többé-kevésbé (kialakulás-)történeti magyarázat híján vannak. A következőkben ennek értelmében az alábbi három jelölésmódot tárgyalom:

1. mordvin inesszívuszi,
2. zürjén datívuszi,
3. obi-ugor insztrumentáliszi „tárgy”.

1. A mordvin inesszívuszag állítólagos tárgyi funkciójáról

Az uráli alapnyelvi eredetű **-m* akkuzatívuszag és az ugyanilyen korú **-n* genitívuszag a mordvinban (is) egybeesett, mai hangalakja *-ń*, de a mai grammatikai leírások a mondat tárgyát genitívuszagosnak állítják. Elsődleges információs forrásom a mondat és a cselekvés tárgyának morfológiáját és jelentését illetően Koljaděnkov grammatikája (1954) és Ermuškin részletes tanulmánya (1978).

A mordvin inesszívuszt funkciójánál fogva többféleképpen is megnevezték, vö. pl. „Der in Frage stehende Kasus wird in den einzelnen Abhandlungen in diesem Zusammenhang verschieden benannt: ausser Inessiv heisst er Lokativ (местный падеж), Instrumental-Lokativ (творительно-местный падеж) und Instrumental (орудийный падеж)” (Itkonen 1972: 172). Nem meglepő, hogy helyhatározóraggal a cselekvés eszköze is megjelölhető, ez három finnugor nyelvben is létezik, vö. pl. finn *hän kirjoittaa kynällä ’ö tollal ír’* (*kynällä ’tollon; tollal’*) (Honti 2013: 180), észt *loeb prillil ’szemüveg’*, *vitsul kasvatama ’pálcával nevelni’* (*vits ’pálca’*), oszjtj. *Ni mottə sīr kartəna pītə seŋkta meŋk-wəj ’valamifélek a rddal kezd ütni az óriást’* (*kartəna ’kardon; karddal’*), Šer *ma nāŋət wōχna mātem ’én pénz t adok neked (tkp. én pénzzel adlak téged)’* (*wōχna ’vason, pénzen; vassal, pénzzel’*) (Honti 1984/1986: 63). Az idézett három finnugor nyelv mindegyikében az U **-na/*-nä* lokatívuszaggal számolunk, miként a mordvin inesszívuszagban is, így teljességgel érthető ennek insztrumentáliszi funkciója (vö. Evsev’ev 1963: 54–55; Cygankin 1980: 166).

Šahmatov (1910: 778) nem szólt az inesszívusz (вместительный падеж) tárgyjelölő funkciójáról, akkuzatívuszt pedig egyáltalán nem emlegetett. Evsev’ev (1962: 61–62) sem szólt az inesszívusz tárgyi funkciójáról. Az akkuzatívusz kapcsán arról ír, hogy az indeterminált ragozásban

a nominatívusz látja el ezt a funkciót, a determináltban pedig a genitívusz (i. m. 59).

A cselekvés határozott tárgyát is jelölő helyhatározó és az eszközhatározó ragja azonos, de a grammatikákban összefoglaló néven egyszerűen csak helyhatározói ragnak (местный падеж) nevezik (Koljaděnkov 1954: 204, * lábjegyzet).

A mordvinban előfordul, hogy vagy a helyhatározóragos (az inesszívuszragos) főnév, vagy a genitívuszragos főnév + névutó szerkezet a cselekvés tárgyát jelöli. Ennek a ragnak és névutónak a hangalakja: E *-so*, *-se*, M *-sa*, ill. E *ejse*, M *esa* (ld. pl. Bočkaeva 1952: 4–5; Koljaděnkov 1954: 196–197), E *-so*, *-se*, M *-sa*, *-ca* (Cygankin 1980: 156, vö. még 386).² Eredetét tekintve raghalmozásról van szó, amelyben az ősi **-s* latívuszraghoz járult az ugyancsak ősi **-na/*-nä* lokatívuszrag, ezek együttese aztán leegyszerűsödött: **-sna/*-snä* > **-sne* > **-sse* > *-se*; némely erza nyelvjárásokban megmaradt ennek a korábbi *-sne* változata is (Ermuškin 1978: 160–161, 169, 180; ld. még Serebrennikov 1963: 20–22). Az inesszívusz ragját történetileg Wiedemann (1865: 90) is hasonlóan ítélte meg.

Ma már viszonylag ritka az erzában a cselekvés határozott tárgyának (azaz határozói bővítményének) inesszívuszraggal eszközhatározóként való jelölése; ilyen pl. az *авам сёвны Машасо...* 'мать бранит Машу', szó szerint: 'мать бранит Машей', *пиземесь мода-сонть начты...* 'дождь-то мочит землю-то', szó szerint: 'дождь мочит земля-то'; ezzel szemben az ugyancsak eszközhatározói funkcióval is rendelkező E *ejse* és M *esa* névutós főnév ugyanilyen szerepben ma meglehetősen gyakori, pl. E *чоп течи учинь Семань эйсэ* 'целый день сегодня ждала (я) Семёна', szó szerint: 'ждала Семёном', M *панчфнень эса ваны, ваны* (Koljaděnkov 1954: 204–205, 1959: 142, 285–286; vö. még Ermuškin 1978: 194; Jakubinskaja-Lemberg 1962: 78, 2000: 51) 'стережет (охраняет) цветы, охраняет' (Alvre 1999: 37). Az inesszívuszragos

² Ennek a névutónak az alapja, az *-es*, *-ez* olyan névmástó, amely sokféle helyviszonyt kifejező esetraggal szerepel, és ez egyúttal insztrumentáliszi funkciójú is: E *bukašt' ejšę, esne* 'in (mit) dem Ochsen' (Paasonen 1903/1953: 64, vö. még Keresztes 1990: 70, 136a), vö. „*ejšę* (< *ezse*) ~ *esne* 'в / in'” (Paasonen 1906: 116, MdWb 1: 392a). E névutó névmási eredetű forrása uráli kori mutató névmás, vö. finn *e-* névmástó (> *ellä* 'jos, vaikka; ha, noha', *että* 'hogy (kötőszó)' ~ ma. *e*, *ez* (MSzFE 1: 167–169; UEW 1: 67–68; SSA 1: 98b).

és a névutós szerkezet jelentése azonos. Koljadënkov (1954: 205) a cselekvés így megformált tárgyát a *m o n d a t t á r g y á n a k* („*прямое дополнение*”) nevezte.

Különösen fontos kérdés, miért és mikor használatos a mordvinban a helyhatározóragos főnevet és helyhatározói funkciójú névutós szerkezetet tartalmazó mondat a *c s e l e k v é s t á r g y á n a k* jelölésére. Ezzel a kérdéssel többen is foglalkoztak.

Elsőként talán Lewy írt erről. Nem tudta okát adni, mikor használatos ez a szerkezet, csak annyit sikerült megállapítania, hogy néhány igének nincsen inesszívusz-instrumentálisragos vagy névutós „tárgya”: „Etwa bei *sajems* 'nehmen', *kundams* 'fassen', *noldams* 'lassen', *kadoms* 'zurücklassen' habe ich das Objekt nie im Iness.-Instr. gefunden; und auch bei den o[ben] aufgeführten Verben ist diese Fügung entschieden niemals die Regel. W a n n sie eintritt, vermag ich aber nicht bestimmt zu sagen” (Lewy 1933: 244–245; kiemelve az eredetiben, H. L.), az általa megvizsgált anyagban szereplő többi igének alternative lehet nominatívuszi és genitívuszi tárgy is (i. m. 240–241).

Jakubinskaja-Lemberg kiderítette, miért nem állhat a Lewy felsorolta négy igével ilyen „instrumentálisragos tárgy”, és úgy vélte, hogy az alternatív lehetőségek vezették Lewyt zsákutcába (Jakubinskaja-Lemberg 1962: 78, 2000: 51), majd így adta okát ennek: „Перечисленные глаголы по своему лексическому значению выражают действия, которые не могут мыслиться как длящиеся, неограниченные и, следовательно, не могут выражать тех отношений, которые обычно заключаются в глаголах несовершенного вида” (Jakubinskaja-Lemberg 1962: 83, 2000: 55).

Egy sor erza dialektusban a helyhatározói esetrag, vagyis az inesszívuszrag jelöli a mondat „tárgyát” (amely az irodalmi nyelvben a határozott ragozásbeli akkuzatívusz- vagy genitívuszragos főnévvel fejeződhet ki), pl. *ki o l k n e s e uski?* 'кто с о л о м у везет?'. Ez a szerkezet korábban tehát gyakoribb volt, mint manapság, és a mordvin irodalmi nyelvekben a „genitívuszragos főnév + E *ejse*, M *esa* névutó” szerkezet vált általánossá. Ez szemantikailag egyenértékű az inesszívuszragos kifejezésmóddal, amely ugyancsak képes kifejezni a mondat „tárgyát” (Alvre 1999: 36–37).

Amikor Ermuškin ezt a sajátos erza szerkezetet tárgyalta, az inesszívuszragos főnevet gyakran a mondat tárgyaként („*прямое дополнение*”) említette, ragját pedig akkuzatívuszragként, ami dolgozatában többször is

előfordul (ilyen „lapszus” más szerzőnél is van). Ez nagyon zavarba ejtő, mert a mordvin grammatikák nem tudnak akkuzatívusz-, azaz tárgyragról (de vö. Cygankin 1980: 161–163). Mivel az egyébként tanulságos és érdekes írásra szívesen támaszkodom, és igyekszem a benne foglaltakat hitelesen ismertetni, megtartottam a szerző minősítéseit, de azokat mindig idézőjelben közlöm, azt érzékeltetendő, hogy nem kívánom megzavarni az esetleges olvasót a grammatikákban meghonosodott szemlélettel ellentétes felfogás deklarálásával. Ezt annak ellenére teszem, hogy a hagyományos eljárással ellentétben rugalmasabb nézetet vallok, aminek éppen ebből a tanulmányból is ki kell derülnie. Ehhez vö. „В ряде диалектов эрзянского языка местный падеж иногда имеет функцию прямого дополнения, который в литературном языке может быть выражен или существительным в а к к у з а т и в е основного склонения, или родительным падежом указательного склонения” (Ermuškin 1978: 194; én emeltem ki, H. L.).

Az egyik erza dialektusban a köznevek leginkább a határozott és a birtokos személyjeles paradigmában használatos inesszívuszraggal ellátva szerepelnek „tárgyként”, de a tulajdonnevek a határozatlan paradigmában használatos inesszívuszraggal ellátva is megjelenhetnek „tárgyként”, mivel az ilyen főnevek eleve határozottak. Az abszolút ragozásbeli inesszívusz csak akkor használatos a „tárgy” kifejezésére, ha az igei állítmány alanyi ragozású, pl. *ono, O l o n a s o šovniže* ’вон, она О л ѐ н у рыгае’, ha viszont tárgyas ragozású az igei állítmány, akkor az inesszívuszragos főnév eszköz-funkcióra tesz szert, vagyis az *Олѐна* eszközzé lesz, amelynek révén megvalósul a cselekvés: *ono, O l o n a s o šovniže* ’вон, она еѐ обругала О л ѐ н о й’ (Ermuškin 1978: 196). Ehhez vö. „Творительный [падеж] по форме всегда сходен с местным: *в и р ь с э эрян* ’живу в лесу (местный падеж)’, *в и р ь с э торгуван* ’лесом торгую (твор. пад.)” (Evsev’ev 1963: 54–55; én emeltem ki, H. L.). Az északnyugati erza nyelvjárások a mondat „tárgyaként” analitikus szerkezetet használnak, amely a határozott vagy a birtokos személyjeles paradigma szerinti genitívuszragos főnév + *esne* ’в, внутри’ névutó elemekből álló együttes, de a birtokos személyjeles paradigmabéli „tárgyesetben” is megjelenhet, és az *esne* névutós szerkezet határozatlan paradigmabéli főtagja csak tulajdonnév lehet. Az *esne* névutós kifejezésmód azonos jelentésű a „tárgyragos” formával, és ez az utóbbi a gyakoribb az északnyugati erza nyelvjárásokban. Az egyik dialektusban az *esne* névutó helyett a régebbi hangala-

kú *-sne* inesszívusrag használatos köznevekkel, tulajdonnevekkel azonban csak a *-so* és a *-se* (Ermuškin 1978: 195–197).

A (genitívusz ragjával azonos hangalakú) akkuzatívusrag funkcionális megfelelőjeként alkalmazható az inesszívusrag vagy az ugyancsak inesszívuszi E *эйсэ* névutó, amikor az igei állítmány befejezetlen cselekvést fejez ki, pl. *сон чавсь, чавсь алаш а т н е с э* [inesszívusrag] 'он бил, бил лош а д е й-т е х' ~ *сон чавсь, чавсь алаш а т н е н ь э й с э* [akkuzatívusz-genitívuszrag + névutó] 'он бил, бил лош а д е й-т е х' (Bubrih 1953: 44).

Ermuškinnak a most következő, meglehetősen körülményes fejtegetéseit talán nem sikerült teljesen helyesen értelmeznem: míg az északnyugati nyelvjárásokban a határozott paradigmabeli genitívuszragos főnév vagy az *esne* névutós szerkezet jeleníti meg a határozott tárgyat, addig másokban az inesszívusragos főnév tölti be a „tárgy” jelölésének funkcióját (Ermuškin 1978: 198). Megjegyzendő, hogy azokban a nyelvjárásokban, amelyekben a „tárgy” inesszívusragos főnévvel fejeződik ki, a főnevek nem alkotnak határozott deklinációbeli névutós szerkezetet a „tárgy” jelölése végett (ez különösen az *esne* névutó esetében igaz), ehelyett az inesszívusragos forma használatos. Más nyelvjárásokban azonban a „tárgyat” jelölő szerkezetek kétféleképpen valósulnak meg: (a) a „tárgy” a határozott deklinációbeli genitívuszi végződésű, (b) a „tárgyat” névutós (genitívuszragos főnév + *esne* névutó) szerkezet fejezi ki (Ermuškin 1978: 199).

Ami a névmások használatát illeti, a „tárgy” kifejezhető vagy (a) inesszívusragos birtokos névmással: *čavi mońceń* 'он бьет меня', vagy (b) „akkuzatívusragos” (= genitívuszragos?, H. L.) személyes névmást és inesszívusragos *-es* névutót tartalmazó szerkezettel: *čavi moń esne* 'id.', (c) vagy ezen névutó birtokos személyjeles alakjával: *čavi esneń* 'id.'. Ha a birtokos személyjeles *ejse* névutó használatos, akkor ezt a főnévnek vagy a névmásnak a szerkezet főtagjaként meg kell előznie, de előfordulhat, hogy a szerkezet főtagja mégis csak később említetik meg (Ermuškin 1978: 201).

Az eddigiekből ki kellett derülnie annak, hogy az inesszívusragos „tárgy” csak akkor jelenik meg, ha ki kell emelni, hogy az ige kifejezte cselekvés nem terjed ki a cselekvés tárgyának egészére. Az ige ilyenkor alanyi ragozású, a „tárgy” pedig a határozott vagy a birtokos személyjeles ragozásbeli inesszívusragos főnév. Az abszolút deklinációbeli meg-

formáltságú főnév csak akkor lehet a „tárgy”, ha az tulajdonnév (de egy sor nyelvjárásban az inesszívuszragos köznév is lehet ilyen szerepű).

Úgy tűnik, hogy az inesszívuszragos főnévi „tárgy” úgy keletkezhetett, hogy a határozatlan ragozás „tárgyragos” főneve és az *esne* névutós szerkezet kontaminálódott, ezért határozott a főnév, ennek mintájául a *Mauuaco* 'Маши' típusú főnévi „tárgyat” tartalmazó mondatok szolgáltak (Ermuškin 1978: 198).

Serebrennikov Ermuškinnek a könyvében (1984) foglaltakra hivatkozva feszegette, mivel magyarázható, hogy egyes erza nyelvjárásokban inesszívuszragos névszó vagy inesszívuszi funkciójú névutós névszó jeleníti meg a „tárgyat”, pl. *вазо́ц цэпне́це но́ри* 'теленок цэпъ жуе́т' (Ermuškin 1984: 113). A következőkben vélte megtalálni a megoldást: „На первый взгляд, такое явление необъяснимо, однако ему можно найти объяснение. Винительный падеж должен показывать, что действие распространяется на объект. Винительный падеж в индоевропейских языках когда-то был направительным падежом, ср. латин. *Romam ire* 'Идти в Рим'. Здесь местный падеж также показывает, что действие распространяется на объект. Оно происходит в сфере предмета” (Serebrennikov 1984: 171–172). Ilyen még a lat. *Rhodum navigare* 'Rhodosba utazni' (Hus 2005: 240). A latin azonban semmiképpen sem kínálhat megoldást, hanem csak látszólagos párhuzamról van szó, hiszen az erzában a határozóragos főnév a tranzitív igei állítmány kifejezte *c s e l e k v é s n e k a t á r g y a*, míg a latinban az intranszitiv mozgásigének az akkuzatívuszragos főnév a határozói bővítménye, amely a *m o z g á s i r á n y á t* közli. Tehát Serebrennikov elképzelésével ellentétben a latin szerkezet nem a cselekvés tárgyát fejezi ki, hanem csak a mozgás irányát, miként pl. a ma. *egy napot dolgoztam, egy keveset mentem* sem a cselekvés tárgyát közli...

A mordvinéhoz hasonló szerkezet előfordul a svédben is: a *han äter på en smörgås* mondat értelme: 'he is eating a sandwich', de szó szerint: 'he eats on a sandwich'. Ennek kapcsán írta Larsson (1983: 121–129), hogy még svéd nyelvészek is nehéz eldöntenie, hogy a *på en smörgås* kifejezés tárgyat közöl-e vagy sem. Ezzel azonban Wickman nem értett egyet: „In my opinion this decision is not difficult at all, because I do not think that a prepositional phrase can be regarded as an object. It can thus be said that in a case of this kind I attach more importance to the formal than to the semantic point of view. I am rather inclined to take the same stand in the Mordvin question and to call the ablative and inessive constructions in question adverbials rather than objects, although I am

quite aware that the opposite opinion is quite reasonable from some points of view” (Wickman 1990: 242); én azonban nem fedeztem fel racionális okokat annak igazolására, hogy a svédben ez esetben ténylegesen a mondat tárgyát fejezné ki a Larsson idézte szerkezet. Szerintem nyilvánvaló, hogy a mordvin *šiman véłte* ‘I drink water’ határozói, és nem tárgyas bővítményt tartalmaz, ugyanez vonatkozik a hasonló lapp mondatokra, és persze a magyarokra is, vö. pl. *eszem a kenyérből* ~ *R eszem a kenyérben...*

Az eddigiekből leszűrhető következtetés: az inesszívuszragos „tárgy” sajátos kifejezési formája annak, hogy (a) a cselekvés befejezetlen, (b) a cselekvés nem terjed ki a „tárgy” egészére (Ermuškin 1978: 202; vö. még Jakubinskaja-Lemberg 1962: 83, 2000: 55; Itkonen 1972: 170; Bartens 1999: 96; Rueter 2001: 101, 2010: 85; Balásné 2011: 30).

Úgy vélem, hogy ennek az eszmefuttatásnak a legalkalmasabb befejezése, ha föllevenítem Wickmannak egy több évtizeden át következetesen vallott nézetét. Wickman (1990: 241) nem fogadta el, hogy az ablatívuszi és az inesszívuszi főnév tárgy lehetne, tette ezt Itkonen (1972: 169) ellenében, aki mordvin anyanyelvű kutatók érvei alapján ezeket is a tárgy jelölőiként kategorizálta. Wickman az uráli tárgy kutatásával foglalkozó könyvében arra az álláspontra helyezkedett, hogy „In the Uralic languages, I would say that the grammatical object is the part of the sentence which denotes the immediate object of an action (the latter notion taken in a wide sense) expressed by a verb form and which appears in syntactical case. By a syntactical case I mean a case which is used chiefly to express the mutual relationship of the different parts of the sentence and which has not a more specialized and concrete function. The syntactical cases mostly used in the Uralic languages are the nominative, the genitive, and the accusative” (Wickman 1955: 5). Most idézett nézetével voltaképpen Kontnak az alábbi, Wickman könyvének megjelenése után publikált nézetét (Kont 1963: 7) is elhárította, amelyet Wickman a *Nyelvtudományi Közlemények* 91. évfolyamában közölt írásában angol fordításban adott közre: „To give an exact and exhaustive definition of the object has been a task beyond the power of all linguistic schools because of the complicated nature of this part of the sentence. Students of many different languages have repeatedly been forced to conclude that the borderline between the object and other complements of the verb is vague” (Wickman 1990: 291).

2. A zürjén datívuszrag állítólagos tárgyjelölési funkciójáról

A permi nyelvek *-li* datívuszragát Wichmann őspermi korinak tekintette, amelynek szerkezete: „*-l + kötőhangzó + *-k latívuszrag” volt, ennek *-k ragja már az őspermiben lekopott, és funkcióját a véghangzó vette át (Csúcs 2005: 180; vö. még Serebrennikov 1963: 47–53; Rédei 1988a: 383). A *-li* eredetileg illatívuszi funkciójú lehetett, mostanra olyan absztrakt jelentésűvé lett, mint amilyen az orosz datívuszrag (Serebrennikov 1963: 50). Itt annyit szükséges módosítanom, hogy a két mássalhangzó közti magánhangzóban nem valamiféle tövégi vokálissal, hanem kiemelő funkciójú elemmel számolok (ld. alább).

Az északi zürjén nyelvjárásokban az *-es* és a *-se* tárgyragok mellett korlátozottan használatos a tárgy jelölésére a *-le/-le/-li/-li* datívuszrag is megőrzött archaizmusként, de nem sikerült megállapítani annak feltételét, mikor melyik tárgyjelölőt használják; ennek az – állítólagos – akkuzatívuszragként is funkcionáló datívuszragnak a permjék hangalakja *-vö*, amelynek mássalhangzója intervokális helyzetben kieshet, pl. *vöp* 'лес', *ва* 'вода': dat. *vöp-vö*, *ва-vö* ~ *ва-ö* (így Batalova 1975: 141, 142, 147, 1982: 102; ld. még Lytkin 1962: 44–47). A *-le/-li* datívuszrag korábban a cselekvésnek csak a – legtöbbszörre élő – „tárgyát”, azaz határozóját jelölte, pl. *Р м ö с л ы с е т т у р у н 'к о р о в е д а й с е н а!*, de manapság néhány nyelvjárásban már – úgymond – akkuzatívuszi funkciója is van, pl. *м е т а л у н м о р т л ö а д д з ы 'я с е г о д н я ч е л о - в е к а в и д е л'* (Lytkin 1955a: 141). A datívuszi tárgyjelölés talán viszonylag későn született sajátosság, hiszen őzürjén leírásában Lytkin (1952: 104) nem szól ilyesmiről, és az általa (1962) szerkesztett permjék grammatikában sem esik szó erről.

A votjékban, úgy látszik, nincsen ilyen *-li* datívuszragos „tárgy”, ennek a ragnak kiemelő funkciója sincs (vö. Perevoščikov 1962: 98–100; Serebrennikov 1963: 43–46; Alatyrev 1970; Csúcs 1988: 135–136, 1990: 35).

A zürjén jelölésmódról azt írta Serebrennikov, hogy meglehetősen rejtélyes jelenséggel van dolgunk. A kutatók általában azzal számolnak, hogy a *-li* a datívuszrag végződése. Ennek a tárgyragi funkciót betöltő elemnek az eredete attól is bonyolultnak tekinthető, hogy némely zürjén nyelvjárásokban, pl. a felső-vimiben alanyi funkciójú főnévhez és névmáshoz is hozzájárulhat, pl. *б ö р т и к ы ы т и м, В е с л я н а л ы к о л и 'потом поплыли [мы], село В е с л я н а о с т а л о с ь п о з а д и'* (Serebrennikov 1963: 43). Frolova igyekezett okát adni ennek a jelenségnek:

„»Это явление, – замечает Т. И. Фролова, – можно объяснить как реликт того состояния коми языка, когда субъект и объект представляли единство, а поэтому неразличались друг от друга и в падежном оформлении». ³ Нетрудно заметить, что такое объяснение вряд ли поможет решить эту загадочную проблему” (Serebrennikov 1963: 43–44; én emeltem ki, H. L.).

Ugyancsak Frolovától származik az a megállapítás is, hogy a felsővimi nyelvjárásban némely személyes és mutató névmás tárgyragos alakja – a zürjén irodalmi nyelvtől eltérően – a datívuszi *-li* végződésével bővíthet, amely így nem esetragi, hanem partikulai funkciójú, pl. *менӧлы* 'меня', *тенӧлы* 'тебя', *сийӧлы* 'его; то, того, ту', *найӧлы* 'их', *тайӧлы* 'этого', 'вот это, вот эту', *эсийӧлы* 'вот того, вот то, вот ту'. Az így megformált 1. és 2. személyű személyes névmások a mondat tárgyául szolgálnak, míg a 3. személyűek lehetnek alanyi és tárgyi funkcióúak is, pl. *на йӧлы дзӧлялӧсь да оз кужны вӧрас ветлӧдыныас* 'они маленькие и не умеют ходить по лесу'. ⁴ Ebből Serebrennikov arra következtetett, hogy a *-li* hangalakú elem casus emphaticus (partikula), amely akkor használatos, amikor a beszélő ki akarja emelni az alanyt vagy a tárgyat. Ezt megerősíteni látszik, hogy mind a főnév, mind a névmás előfordul ezzel az elemmel bővülve és nélküle is, és ugyanúgy kiemelő funkciója is van, mint a *-sg* tárgyragnak, pl. *Но сэ́́са ош и й-ас лы ку́лим. Йа й сӧ сэ́́са чинталӧмӧн йу бэрдӧ́́зис, а сэ́́с бӧрти пижӧн нуим* 'Ну, затем с медведей содрали шкуры (букв. медведей ободрали), потом мясо, разделив на части, перетасили к реке'. ⁵ A másik bizonyítéka annak, hogy a *-li* eredete szerint emfatikus partikula, hogy a felsővimi nyelvjárásban a *-li* elemű főnév a *moz* 'подобно' névutóval társul, pl. *вӧӧлы босьтис, баляли моз вӧдӧтӧ* 'взял коня, как с ягненком обращается', míg a zürjén irodalmi nyelvben az ugyancsak kiemelő funkcióval is ren-

³ Frolova 1951: 7. E szerző később Žilina néven publikált ugyanerről a problémáról.

⁴ Vö. *džęla* 'klein', *da* 'und, auch', *oz* 'nein, nicht', *kužni* 'können, wissen', *ver(as)* 'Wald', *vetlini* 'gehen' (SWb 1: 116ab, 177a, 694b–696a, SWb 2: 1178a, 1195a), *moz* < *med oz* 'möge nicht' (SWb 2: 629a), *med* „1. zur Bezeichnung des Superlativs, 2. zur Bildung (besonders der 3. P.) des Imperativs und als Partikel bzw. Konjunktion im Aufforderungssatze”.

⁵ A példa eredeti lelőhelye: Lytkin 1955b: 67.

delkező *-öc* tárgyragos főnévvel együtt szerepel a *moz* névutó, pl. *чай-төмтө, вуджөрөс моз, он босьт куад да он видлав* 'свои мысли-то, подобно тени, в руки не возьмешь'; tehát az ilyen környezetben fellépő *-li* végződésnek egyértelműen kiemelő funkciója van. A permi nyelvek adatai világosan igazolják, hogy egykor a nominatívuszi és az akkusatívuszi alakok is társulhattak kiemelő vagy emfatikus funkciójú partikulákkal, amelyek aztán összeolvadtak a szótóvel és szuffixummá váltak; ilyenből három is volt e nyelvekben: *-e* (*-e*), *-s* és *-li*. Így lett a *-li* partikula némely zürjén nyelvjárásban a nominatívusz és az akkusatívusz kiemelő funkciójú végződésévé (Serebrennikov 1963: 44–46), vagyis partikulává. „Die syrjänische Postposition *moz* wird auch bei Wörtern gebraucht, die im Satz als Akkusativobjekte oder Umstandsbestimmungen (Lokalbestimmungen) stehen...”, pl. *bat'se mamse mo z-že pēlat'-seregas šjbitas* 'er wirft sowohl seinen Vater als auch seine Mutter in die Ecke des Schlafgerüstes', *Семө ма йылысь в өтөн моз помнитө* 'Seme erinnert sich daran wie an einen Traum' (Rédei 1962: 168); *-li* datívuszragos és *moz* névutós adatot itt nem közölt Rédei, de *-өн* (*-en*) insztrumentálisragos és *moz* névutósat igen. Egyéb példák a zürjén nyomatékosító névutó használatára: *ēs-moz gorze* 'er brüllt wie ein Ochs', *mēs-moz bakse* 'er brüllt wie eine Kuh', *me-moz* 'wie ich, nach meiner Art', *menam moz* 'id.' (SWb 1: 628ab).⁶

A keletkezés és a funkció problémájának kulcsa alighanem a permi **-i/*-j* elemben keresendő, amely kiemelő funkciójú elemként is ismert a permi nyelvekben (Honti 2020: 14). Miután a fentebb leírt módon kialakult a (permi **-lik/*-lik* > **-li* illatívuszrag >) zürj. *-li* végződés, voltaképpen kettős funkciója lett: az **l* a helyhatározói funkció hordozója volt, a **k* pedig az ezt szűkítő latívuszié, a **-k* eltűnését követően (a) egyrészt az eltűnt latívuszrag funkcionális örökségeként a lokáliszi (> datívuszi) viszony jelölése maradt meg, (b) másrészt a magánhangzó-elem funkciójának reminiscenciájaként a kiemelő szerep rögzült, vagyis voltaképpen itt polyszém zürj. *-li* morféma született:

zürj. *-li* datívuszrag

őspermi **-lik/*-lik* > **-li* illatívuszrag <

zürj. *-li* partikula

⁶ Vö. *ēs* 'Ochs', *gorzini* 'brüllen', *mēs* 'Kuh', *baksini* 'brüllen' (SWb 1: 54a, 212b, 257a, 601a).

3. Az obi-ugor insztrumentálisrag állítólagos tárgyi funkciójáról

Az obi-ugor nyelvek egyes kutatói azzal számoltak – legutoljára talán Alvre (1999: 37–38) –, hogy a mondat tárgya határozóragos főnévvel is kifejezhető: V Vj *-tə/-tə, -ə/-ə*, Trj J *-at/-ät*, Tra P *-at*, Sal Irt *-at* (insztruktívusz-finális, avagy insztrumentális), Ni Šer *-na*, Kaz Ber *-n, -nə, O -na* (lokatívusz \Rightarrow insztrumentális) (Honti 1984/1986: 60). A vogulban az *-(ə)l, -təl, -t* insztrumentálisraggal is jelölhető a cselekvés tárgya (Liimola 1963: 104–105, 108–109, 113). Az utóbbi kb. fél évszázadban Rombandeeva írt erről a vogul szerkezetről a legtöbbet.

Ilyen szerkezetűek a következő osztják példamondatok: V *мәнт н'оуытə тус'мне мяса принес* (досл. меня мясом принес) (Terëškin 1961: 53), Trj. *л ä j ə m ä t män(t) mēje!* 'gib mir eine [= d i e] A x t!'⁷ (~ *л ä j ə m mäntem mēje!* 'gib mir eine/die Axt!'; Honti 1984/1986: 64, 1988b: 193), Irt *mant ēvejat ent mejöt, pagat ent mejöt* 'er gab mir (akk.) keine T o c h t e r (insztr.), er gab mir (akk.) keinen S o h n (insztr.)' ('er beschenkte mich m i t keiner T o c h t e r, mich m i t keinem S o h n e') (Patkanow – Fuchs 1911: 59), Šer *ma näηət w ö χ n a mätəm* 'ich gebe dir G e l d (ich begeben dich m i t G e l d)' (Steinitz 1942: 25, 1950: 51–52); ez a szerkezet passzív mondatokban is általános, pl. P *äηkəmnə j ä r n a s a t w ä r o j ə m* 'anyám i n g e t csinált nekem' (Honti 1984/1986: 64, 1988b: 193), Šer *imet pöχ täjəs, äηketna... ə n t ə p n a j ə n t s a... pöχət* 'die Frau gebar einen Sohn, seine Mutter nähte ihm [= pöχət 'ihrem Sohn'] eine... W i e g e', *äsetna ə n t ə p n a w e r s a* 'sein Vater machte ihm eine... W i e g e' (Steinitz 1939/1975: 247, 248). Ennek a szerkezetnek a voltaképpeni funkciója tehát azt kifejezni, hogy az insztrumentális jelölte eszköz, vagyis a cselekvés tárgya a cselekvés eredményeképpen elidegenítődik az agensstől a patiens javára (Honti 1984/1986: 64, 1988a: 166, 1988b: 193; vö. még Dolovai 2003).⁷

⁷ Ismereteim szerint legutoljára Balásné (2011: 30) tért ki erre a mondattípusra, és tőlem idézte az alábbi osztják mondatot, amely egyrészt hibásan írva szerepel nála, másrészt szerinte „az osztják nyelv északi nyelvjárásaiban a tárgy jelölésére a lokatívusz szolgál”: O-P *imi-χili iöχəlna masa* [= *imi-χili joχəlna meša*] 'az Asszony unokájának íjat adott' (Honti 1984/1986: 96). Ez képtelenség, hiszen (a) az igei állítmány passzívumban van, tehát eleve nem lehet tárgya, (b) a *joχəlna* 'íjat' persze nem nominatívusz–akkuzatívuszi, hanem insztrumentális–insztruktívuszi funkciójú lokatívuszragos főnév, amely így a mondat határozója, és eképpen persze morfológiailag sem lehet a mondatnak a tárgya.

Rombandeeva 1962-es tanulmányában olyan típusú mondatokat tárgyal, amelyekben (a) a cselekvés tárgya („объект действия”) instrumentálisban áll, (b) akinek a javára megvalósul az állítmányban leírt cselekvés, az a mondat tárgya (amely főnévként \emptyset ragos, személyes névmásként pedig akkuzatívuszi végződésű vagy ragozási tőalakban lévő, akkuzatívuszi funkciójú szóalak), pl. N *āyim s up əl jūntəslum* 'я для своей дочери сшила платье' (Rombandeeva 1995: 82), szó szerint: 'a lányomat ruhával varrtam'.

Ha a cselekvés tárgya instrumentálisragos főnév, akkor az, vagyis a mondat határozója maximálisan hangsúlyozva van. Ilyenkor mind a cselekvés végrehajtásának ösztönzője, mind pedig a cselekvés végrehajtója nominatívuszban van, pl. N *Ира āgum cunыл юнтылтас* 'Ира девушек попросила шить платье' (Rombandeeva 1962: 238); az alany természetesen \emptyset ragos, a mondat tárgya ugyancsak, hiszen a mai északi vogulban a főnévi tárgy \emptyset ragos. Amikor a cselekvés tárgya első ízben említetik meg, és instrumentálisban van, az a határozottá tételt szolgálja, vagyis azt emeli ki, hogy éppen az általa megjelölt tárgyra irányul a cselekvés, nem pedig a cselekvésnek valamilyen más tárgyára (Rombandeeva 1962: 243–244, 1975: 670–671).

Más a grammatikai megformáltsága és az értelme a mondatnak akkor, ha megnevezetetik az is, akinek vagy aminek a javára történik a cselekvés, pl. N *Pēta āpšite ŋāləl joryite* 'Петр для своего младшего брата делает (именно) стрелу', *ātam tolye pārtəl wārite* 'отец для невода делает (именно) поплавки'. Mind a kedvezményezettként szereplő határozó, mind az alany nominatívuszban van, a cselekvés tárgya, azaz a mondat másik határozója pedig instrumentálisban szerepel, ilyenkor mind a cselekvés tárgya, mind a kedvezményezett határozott, és az állítmány tárgyas ragozású ige, az intonáció pedig a határozót (vagyis a cselekvés tárgyat) emeli ki. Ha viszont a cselekvés tárgya határozatlan, akkor az ragtalan (vagyis nominatívuszban van), miként a mondat alanya és a névutós szerkezettel (*māγəs* 'számára, részére') kifejezett kedvezményezett (vagyis a határozók egyike) is, az állítmány pedig alanyi ragozású ige, vö. *Pēta āpšite māγəs ŋāl joryi* 'Петр для своего младшего брата делает стрелу', *ātam tolye māγəs pārt wāri* 'отец для своего невода делает поплавки'; az intonáció ilyenkor kiegyensúlyozott, vagyis csupán a cselekvés ténye konstatáltatik (Rombandeeva 1975: 671). Ha a cselekvés tárgya ragtalan, a cselekvés ösztönzője és végrehajtója latívuszragot kap,

pl. *Иран суньт āгин үнтылтавсыт* 'Ира попросила де в у ш к у шить платье' (*Иран* 'Ире', a cselekvés ösztönzője; az *āгин* 'девушке' pedig a cselekvés végrehajtója; a *суньт* 'платье', a cselekvés tárgya; az *-лт-* a kauzatív formáns), akkor a mondat bármely tagjára eshet a logikai hangsúly, a kiemelés (Rombandeeva 1962: 252, 255).

Az ilyen szerkezet passzív mondatban is gyakori. A cselekvés tárgyát kifejező insztrumentálisragos főnévnek ugyanaz a funkciója a passzív mondatban, mint a tárgyas ragozású állítmányt tartalmazó aktív mondatban, vagyis kiemeli a cselekvés tárgyát annak első említésekor (Rombandeeva 1962: 249). Példák a passzív mondatra: T *ńoxórél májúsén?* 'mit adtak neked?' (VNGy 4: 361), tkp. 'mivel adattál?', *ńoxór ešél məwún* 'ami munkát neked ad' (VNGy 4: 361), tkp. 'ami munkával adatsz'. Tehát a passzív mondat is azt mutatja, hogy az insztrumentálisragos főnév nem lehet a mondat tárgya! Ezt világosan szemléltetik azok a vogul nyelvjárások, amelyek megőrizték az *m* elemű tárgyragot, pl. TJ *ł̣̣•mε p̣ił̣̣'ṣ̌'ā ṇəl mεβ̣ḷ̣•m* 'ich gebe dem Pferde Heu' (eigtl. ich begeben das Pferd mit Heu)', *ł̣̣•mε p̣ił̣̣'ṣ̌'ā ṇəl mεβ̣ḷ̣äṇ•m* 'ich gebe den Pferden Heu' (Liimola 1963: 25); továbbá az összes nyelvjárás is ezt tanúsítja, ha személyes névmás a mondat tárgya, mert az mindig akkuzatívuszi megformáltságú vagy akkuzatívuszként funkcionáló ragozási névmástő, pl. LO *am náηη p̣ū (η ḷ'ṣ̌'ū ṇ' ḷ'ṣ̌'ōpitiḷ' m* 'ich verschaffe dir Reichtum (und) Überfluss' (WV 3: 42), T *ām neṇäṇmi ti ešél ṃōüḷäṇēm* 'én nektek ezt a dolgot adom' (VNGy 4: 365). További sok vogul példát közölt Lavotha (1952: 208–210).

Figyelemre méltó, hogy Munkácsi nem tárgynak, hanem ún. tárgyhatározónak tekintette (Munkácsi 1887–1890: 329, 1893: 365–366, VNyj 9, 194), ill. „tárgyi viszony” megjelenítőjeként látta az insztrumentálisragos főnevet (i. m. 263). Rombandeeva (1973: 52–53, 1975: 670–671, 1979: 93, 105, 1995: 82) világosan közölte, hogy az insztrumentálisragos mondatrész a cselekvés tárgya, és így a mondat határozója („косвенное дополнение”).

A napnál világosabb, „hogy az *-l* ragos névszói alakok nem mint tárgy, hanem mint határozó szerepelnek a mondatban, ugyanis az ilyen típusú mondatoknak determinált, sőt ragos tárgyuk van, valamint az állítmányként álló ige is determinált tárgyra mutat. A *ł̣̣•mε*..., *ł̣̣ōt•mε*... mondatok állítmánya a tárgyhoz igazodik: az elsőben egyes számú a tárgy, a tárgyas ragozású ige is egyes számú tárgyra utal; a másodikban többes számú tárgy van, az ige is többes számú tárgyra vonatkozik. Tehát

sem az első, sem a második mondat tárgya nem lehet a *pi'tšâ•nəl'* (Honti 1969: 118, vö. még 1975: 150–151), amely adat megfőrmáltsága és jelentése szerint: 'szénával'. Ez a szerkezet főleg az obi-ugorban ismert, az insztrumentálisragos főnevet némelyek a mondat tárgyának minősítették, de Liimola is (1953–1954: 47) egyértelművé tette, hogy az ilyen mondatrész nem tárgy.⁸

Amikor aktív mondatban a cselekvés tárgya jelzős insztrumentálisragos főnévként tárgyas igei állítmánnyal szerepel együtt, akkor a cselekvés határozott tárgya fejeztetik ki általa, pl. N *ōjka p̄yrišat'ēte m ā ű t ű p k w e l wārəst* 'мужчина для своего сынишки маленькое слово сделал', szó szerint: 'az öreg a fiacskáját kis evezővel csinálta'; néha azonban olyankor is határozott a cselekvés tárgya, amikor az jelzős insztrumentálisragos főnév, és az állítmány nem tárgyas ige, pl. *wōjəŋ sālītətəl p̄mšalaχtēw* 'мы любимся (данными) жирными оленями' (Rombandeeva 1973: 52–53), szó szerint kb. 'a kövér rénekkel élvezkedünk'.

Amikor az insztrumentálisragos főnév a cselekvés tárgya, azaz a mondat határozója, pl. *āyim s ű p ə l jūntəslum* 'я для своей дочери сшила платье' (Rombandeeva 1995: 82), akkor az insztrumentálissal kifejezett eszköz a cselekvés eredményeképpen „elidegenítődik” az agensstől a patiens javára (Honti 1982/1984: 64).

A mai északi vogulban mind a határozott, mind a határozatlan tárgy ugyanúgy nominatívuszi főnévvel fejeződik ki, mint az alany. Ha a mondat tárgya a beszélő szempontjából határozottnak számít, akkor tárgyas ragozású az igei állítmány, ha pedig határozatlan, akkor alanyi (Rombandeeva 1975: 670–671).

⁸ Alvre nyilván nem ismerte Liimolának ezt az itt hivatkozott közlését, amikor így írt: „В мансийском и в некоторых северных диалектах хантыйского языка объект может иметь форму инструментального (творительного) падежа... (Ромбандеева 1979: 105). Использование подобной формы зависит, естественно, от семантики глагола и объектного слова. Творительный падеж мансийского языка выражает только определенный объект, в отличие от второго объектного падежа, номинатива, который в мансийском языке может выражать как определенный, так и неопределенный объект” (Alvre 1987: 11). Rombandeeva (1979: 105, 74. jegyzet) közlését pedig Alvre alighanem félreértette, hiszen Rombandeeva másokról írta, hogy „Исследователи мансийского языка отмечали, что логически прямой объект действия может быть выражен именем в форме основного или творительного падежа”...

Amikor ezzel az obi-ugor szerkezettel foglalkoztam, funkcióját illetően a következő eredményre jutottam: „Diejenigen Nomina im Instrumental der obugrischen Sprachen, die in ungarischer, deutscher oder russischer Übersetzung als Objekt wiedergegeben werden, sind nicht als Ergänzung im Sinne eines Objekts, sondern als adverbiale Ergänzungen des Satzes einzustufen, und zwar aus folgenden Gründen: [Bekezdés] 1. Die adverbiale Ergänzung dieser Art mit Instrumentalsuffix ist in den Passivsätzen auch ganz allgemein. [Bekezdés] 2. In den Aktivsätzen dieses Typs ist immer ein determiniertes Objekt vorhanden. [Bekezdés] 3. Wenn das verbale Prädikat (des aktiven Satzes) auf ein nichtsingulares Objekt hinweist, kongruiert es hinsichtlich des Numerus des Objekts mit der Ergänzung als Objekt im Akkusativ oder Nominativ und nicht mit der im Instrumental” (Honti 1986: 159).

4. Zárszó

A fentebb tárgyalt mordvin inesszívuszragos, zürjén datívuszragos és obi-ugor instrumentálisragos főnevek tehát nem a mondat, hanem a cselekvés tárgyának, vagyis a mondat egyik határozójának megjelenítői.

Irodalom

- Alatyrev, V. I. [Алатырев, В. И.] (1970), Выделительно-указательная категория в удмуртском языке (Расширенный доклад на III Международном конгрессе финно-угроведов в г. Таллине). Ижевск.
- Alvre, Paul (1987), О падежах объекта (прямого дополнения) в финно-угорских языках. In: XVII всесоюзная финно-угорская конференция. Языкознание I. (Тезисы докладов.) НИИ УАССР, Устинов. 3–14.
- Alvre, Paul (1999), О новых объектных падежах в уральских языках. In: Hasselblatt, Cornelius – Jääsalmi-Krüger, Paula (Hrsg.), Europa et Sibiria. Beiträge zur Sprache und Kultur der kleineren finnougri-schen, samoje-dischen und paläosibirischen Völker. Gedenkband für Wolfgang Veenker. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 51. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden. 35–39.
- Balásné Szalai Edit (2011), A tárgy-aszószerkezetek a magyar és a mordvin nyelvben. Pandora Könyvek 25. Líceum Kiadó, Eger.
- Bartens, Raija (1999), Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 232.
- Batalova, R. M. [Баталова, Р. М.] (1975), Коми-пермяцкая диалектология. Наука, Москва.

- Batalova, R. M. [Баталова, Р. М.] (1982), *Ареальные исследования по восточным финно-угорским языкам (коми языки)*. Наука, Москва. Freuter
- Berrár Jolán (1967a), *Mondattörténet*. In: Bárczi Géza – Benkő Loránd – Berrár Jolán, *A magyar nyelv története*. Tankönyvkiadó, Budapest. 389–485.
- Bočkaeva, A. I. [Бочкаева, А. И.] (1952), *Местные падежи в мордовском языке*. Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата филологических наук. Москва.
- Bubrih, D. V. [Бубрих, Д. В.] (1953), *Историческая грамматика эрзянского языка*. Мордовское книжное издательство, Саранск.
- Cyganin, D. V. (szerk.) [Цыганкин, Д. В. (отв. ред.)] (1980), *Грамматика мордовских языков. Фонетика, графика, орфография, морфология*. Мордовский государственный университет, Саранск.
- Csúcs, Sándor (1988), *Die wotjakische Sprache*. In: Sinor 1988: 131–146.
- Csúcs Sándor (1990), *Chrestomathia Votiacica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Csúcs, Sándor (2005), *Die Rekonstruktion der permischen Grundsprache*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Dolovai Dorottya (2003), *Tárgyas mondatszerkezetek*. In: Oszkó Beatrix – Sipos Mária (szerk.), *Uráli tárgyaló*. Budapesti Uráli Műhely III. Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 63–75.
- Ermuškin, G. I. [Ермушкин, Г. И.] (1978), *Типологическая эволюция системы местных падежей в истории мордовских языков*. In: Serebrennikov, B. A. (szerk.) [Серебренников, Б. А. (ред.)], *Историко-типологические исследования по финно-угорским языкам*. Наука, Москва. 155–265.
- Ermuškin, G. I. [Ермушкин, Г. И.] (1984), *Ареальные исследования по восточным финно-угорским языкам (эрзя-мордовский язык)*. Наука, Москва.
- Evsev'ev, M. E. [Евсевьев, М. Е.] (1963), *Основы мордовской грамматики*. Избранные труды в пяти томах. Том четвертый. Мордовское книжное издательство, Саранск.
- Fokos-Fuchs, D. R. (1959a), *Syrjänisches Wörterbuch. I*. Akadémiai Kiadó, Budapest. = SWb 1.
- Fokos-Fuchs, D. R. (1959b), *Syrjänisches Wörterbuch. II*. Akadémiai Kiadó, Budapest. = SWb 2.
- Frolova, T. P. [Фролова, Т. П.] (1951), *Именные категории верхневымских говоров северного диалекта коми языка*. Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата филологических наук. Сыктывкар. – Idézve Serebrennikov 1963 alapján.
- Honti László (1969), *A tárgy jelölése a vogul nyelv tavadai nyelvjárásában*. *Nyelvtudományi Közlemények* 71: 113–121.
- Honti, László (1975), *System der paradigmatischen Suffixmorpheme des wogulischen Dialektes an der Tawda*. *Janua Linguarum. Series Practica* 246. Akadémiai Kiadó – Mouton, Budapest – Den Haag – Paris.

- Honti László (1984/1986), *Chrestomathia Ostiacica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Honti, László (1986), 'Er soll mit Begrüßung geschrieben werden!'. *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 10: 155–163.
- Honti, László (1988a), Die wogulische Sprache. In: Sinor 1988: 147–171.
- Honti, László (1988b), Die ostjakische Sprache. In: Sinor 1988: 172–196.
- Honti László (2013), A „birtokos szerkezet > névutós szerkezet > esetragos névszó” metamorfózis végállomása. (Nyelvspecifikusak-e az egyes stációk és az esetrag kategóriája az uráli nyelvekben?) In: Honti László, *Magyar nyelvtörténeti tanulmányok*. Károli Könyvek. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest. 173–186.
- Honti László (2020), Névszói *-ik* végződéseink egyikének valószínű keletkezéstörténete. *Magyar Nyelvjárások* 58: 5–28.
- Horváth László (2003/2005), Szó szerkezet-történet. In: Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.), *Magyar nyelvtörténet*. Osiris tankönyvek. Osiris Kiadó, Budapest. 430–482.
- Hus, W. J. B. (2005), *Grammatica Latijn. De regels van het Latijn*. Prisma, Utrecht.
- Itkonen, Erkki (1972), Über das Objekt in den finnisch-wolgaischen Sprachen. *Finnisch-Ugrische Forschungen* 39: 153–213.
- Itkonen, Erkki (1973), Zur Geschichte des Partitivs. *Finnisch-Ugrische Forschungen* 40: 278–339.
- Itkonen, Erkki – Kulonen, Ulla-Maija (toim.) (1992), Suomen sanojen alkuperä 1. A–K. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556 – Kotimaisten Kielten Tutkimuskeskuksen julkaisu 62. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura – Kotimaisten Kielten Tutkimuskeskus, Helsinki. = SSA 1.
- Jakubinskaja-Lemberg, Ė. A. [Якубинская-Лемберг, Э. А.] (1962), К вопросу о выражении прямого дополнения в эрзя-мордовском языке. In: *Финно-угорская филология. Ученые записки*. Издательство Ленинградского университета, Ленинград. 75–84.
- Jakubinskaja-Lemberg, Ė. A. [Якубинская-Лемберг, Э. А.] (2000), К вопросу о выражении прямого дополнения в эрзя-мордовском языке. In: *Suviženko, L. I. (szerk.) [Сувиженко, Л. И. (отв. ред.)], Кафедра финно-угорской филологии 75 лет. Избранные труды*. Издательство Санкт-Петербургского университета, Санкт-Петербург. 48–56.
- Kannisto, Artturi – Liimola, Matti (1956), *Wogulische Volksdichtung gesammelt und übersetzt von A. K. bearbeitet und herausgegeben von M. L. III. Band. Märchen. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 111. = WV 3.
- Keresztes László (1990), *Chrestomathia Morduinica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Koljaděnkov, M. N. [Колядёнков, М. Н.] (1954), *Грамматика мордовских (эрзянского и мокшанского) языков. Часть II. Синтаксис*. Мордовское книжное издательство, Саранск.

- Koljaděnkov, M. N. [Колядёнков, М. Н.] (1959), *Структура простого предложения в мордовских языках. Предложение и его главные члены.* Мордовское книжное издательство, Саранск.
- Kont, Karl (1963), *Käändsõnaline objekt läänemeresoome keeltes. Keele ja Kirjanduse Instituudi Uurimused IX.* Eesti NSV Teaduste Akademia, Tallinn.
- Korompay Klára (1992), *A névszóragozás.* In: Benkő Loránd (szerk.), *A magyar nyelv történeti nyelvtana II/1. kötet. A kései ómagyar kor. Morfematika.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 355–410.
- Lakó György (szerk.) (1967), *A magyar szókészlet finnugor elemei. Etimológiai szótár. I. kötet. A–Gy.* Akadémiai Kiadó, Budapest. = MSzFE 1.
- Larsson, Lars-Gunnar (1983), *Studien zum Partitivgebrauch in den ostsee-finnischen Sprachen.* Acta Universitatis Upsalensis. Studia Uralica et Altaica Upsalensia 15. Uppsala.
- Lavotha Ödön (1952), *A tárgy jelölése a mansiban.* Nyelvtudományi Közlemények 54: 200–218.
- Lewy, Ernst (1933), *Zur Bezeichnung des Objektes im Mordwinischen.* Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 67: 238–245.
- Liimola, Matti (1953–1954), *Zur wogulischen Etymologie und Formenlehre.* Journal de la Société Finno-Ougrienne 57/1: 1–47.
- Liimola, Matti (1963), *Zur historischen Formenlehre des Wogulischen I. Flexion der Nomina.* Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 127.
- Lytkin, V. I. [Лыткин, В. И.] (1952), *Древнепермский язык.* АН СССР, Москва.
- Lytkin, V. I. [Лыткин, В. И.] (1955a), *Диалектологическая хрестоматия по пермским языкам.* АН СССР, Москва.
- Lytkin, V. I. (Hrsg.) [Лыткин, В. И. (отв. ред.)] (1955b), *Современный коми язык. Учебник для высших учебных заведений. Фонетика, лексика, морфология.* Коми книжное издательство, Сыктывкар.
- Lytkin, V. I. (szerk.) [Лыткин, В. И. (отв. ред.)] (1962), *Коми-пермяцкий язык. Учебник для высших учебных заведений. Коми-пермяцкое книжное издательство, Кудымкар.*
- MdWb 1 = Paasonen 1990.
- MSzFE 1 = Lakó 1967.
- Munkácsi Bernát (1887–1894), *A vogul nyelvjárások szóragozása.* Nyelvtudományi Közlemények 21 (1887–1890): 321–400, 435–455, 22 (1890–1891): 1–80, 23 (1893): 353–402, 24 (1894a): 6–30, 152–167, 306–333.
- Munkácsi Bernát (1894b), *A vogul nyelvjárások szóragozásukban ismertetve.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. = VNYj.
- Munkácsi Bernát (1896), *Vogul népköltési gyűjtemény. IV. kötet. Életképek.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. = VNGy 4.

- Paasonen, Heikki (1903/1953), Mordwinische Chrestomathie mit Glossar und grammatikalischem Abriß. Zweite Auflage. Apuneuvoja suomalais-ugri-laisten kielten opintoja varten IV. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- Paasonen, Heikki (1906), Die finnischen Pronominalstämme *jo-* und *e-*. Finnisch-Ugrische Forschungen 6: 114–117.
- Paasonen, H. (1990), Mordwinisches Wörterbuch I. A–J. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XXIII/1. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki. = MdWb 1.
- Patkanow, S. – Fuchs, D. R. (1911), Laut- und Formenlehre der südostjakischen Dialekte. Auf Grund der Sammlungen und grammatischen Aufzeichnungen von S. P. Bearbeitet von D. R. F. Sonderabdruck aus der Zeitschrift „Keleti Szemle“. Jahrgang VII., X–XII. Budapest.
- Perevoščikov, P. N. (szerk.) [Перевощиков, П. Н. (отв. ред.)] (1962), Грамматика современного удмуртского языка. Фонетика и морфология. Удмуртское книжное издательство, Ижевск.
- Rédei, Károly (1962), Die Postpositionen im Syrjänischen unter Berücksichtigung des Wotjakischen. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Rédei, Károly (1988a), Geschichte der permischen Sprachen. In: Sinor 1988: 351–394.
- Rédei, Károly (Hrsg.) (1988b), Uralisches etymologisches Wörterbuch. Band I. Uralische und finnisch-ugrische Schicht. Akadémiai Kiadó – Otto Harrassowitz, Budapest – Wiesbaden. = UEW 1.
- Rombandeeva, E. I. [Ромбандеева, Е. И.] (1962), Каузативные глаголы в активных и пассивных синтаксических конструкциях мансийского языка. In: Lytkin, V. I. – Majtinskaja, K. E. – Serebrennikov, B. A. (szerk.) [Лыткин, В. И. – Майтинская, К. Е. – Серебренников, Б. А. (ред.)], Вопросы финно-угорского языкознания. К 71-летию со дня рождения члена-корреспондента АН СССР Д. В. Бубриха. Издательство Академии наук СССР, Москва – Ленинград. 236–256.
- Rombandeeva, E. I. [Ромбандеева, Е. И.] (1973), Мансийский (вогульский) язык. Наука, Москва.
- Rombandeeva, E. I. [Ромбандеева, Е. И.] (1975), Грамматические средства выражения определенности-неопределенности субъекта и объекта в мансийском языке. In: Hallap, Valmen (red.), Congressus Tertius Internationalis Fenno-Ugristarum Tallinnae habitus 17.–23. VIII 1970. Pars I. Valgus, Tallinn. 670–673.
- Rombandeeva, E. I. [Ромбандеева, Е. И.] (1979), Синтаксис мансийского (вогульского) языка. Наука, Москва.
- Rombandeeva, E. I. [Ромбандеева, Е. И.] (1995), Сыгвинский диалект мансийского (вогульского) языка. Mitteilungen der Societas Uralo-Altaica 14. Societas Uralo-Altaica, Hamburg.

- Rueter, Jack (2001), The inessive in Erzian Mordvinian. In: Seilenthal, Tõnu (red.), *Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum 7.–13. 8. 2000 Tartu. Pars VI. Dissertationes sectionum: Linguistica III.* Tartu. 101–104.
- Rueter, Jack (2010), Adnominal person in the morphological system of Erzya. *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 261.
- Serebrennikov, B. A. [Серебренников, Б. А.] (1963), Историческая морфология пермских языков. Издательство Академии наук СССР. Москва.
- Serebrennikov, B. A. [Серебренников, Б. А.] (1984), Исторические загадки. *Советское финно-угроведение* 20: 169–172.
- Sinor, Denis (ed.) (1988), *The Uralic languages. Description, history and foreign influences.* *Handbuch der Orientalistik.* E. J. Brill, Leiden – New York – København – Köln.
- SSA 1 = Itkonen – Kulonen 1992.
- Steinitz, Wolfgang (1939/1975), *Ostjakische Volksdichtung und Erzählungen aus zwei Dialekten. Texte. Ostjakologische Arbeiten. Band I. Õpetatud Eesti Selts / Akadémiai Kiadó – Akademie-Verlag – Mouton, Tartu / Budapest – Berlin – Den Haag.*
- Steinitz, Wolfgang (1942), *Ostjakische Chrestomathie mit grammatikalischem Abriss und Wörterverzeichnis.* Ungarisches Institut an der Universität Stockholm – Finnisch-Ugrisches Seminar an der Universität Uppsala, Stockholm – Uppsala.
- Steinitz, Wolfgang (1950), *Ostjakische Grammatik und Chrestomathie mit Wörterverzeichnis. 2. verbesserte Auflage.* Otto Harrassowitz, Leipzig.
- SWb 1 = Fokos-Fuchs 1959a.
- SWb 2 = Fokos-Fuchs 1959b.
- Šahmatov, A. A. [Шахматов, А. А.] (1910), *Мордовский этнографический сборник.* Типография Императорской Академии Наук, Санкт-Петербург.
- Terëškin, N. I. [Терёшкин, Н. И.] (1961), *Очерки диалектов хантыйского языка. Часть первая. Ваховский диалект.* Издательство АН СССР, Москва – Ленинград.
- UEW 1 = Rédei 1988b.
- VNGy 4 = Munkácsi 1896.
- VNyj = Munkácsi 1894b.
- Wickman, Bo (1955), *The form of the object in the Uralic languages.* Almqvist & Wiksells, Uppsala.
- Wickman, Bo (1990), *Object cases in Mordvin, Finnish and Lappish.* *Nyelvtudományi Közlemények* 91: 241–243.
- Wiedemann, F. J. (1865), *Grammatik der ersa-mordwinischen Sprache nebst einem kleinen mordwinisch-deutschen und deutsch-mordwinischen Wörterbuch.* *Mémoires de l'Académie des sciences de St.-Petersbourg, VIIe série.* Tome IX, No 5. St. Petersburg.
- WV 3 = Kannisto – Liimola 1956.